I ఆదర్శ ప్రభువు

దిబ్బరాజ్య పూర్వచరిత్ర గురించి నేను పరిశోధనలు చేస్తున్నట్టు తెలిసిన మిత్రులు కొందరు నన్ను ఒక పెద్దమనిషిని కలుసుకోమని సలహా ఇచ్చారు.ఆయనకు తెలిసిన దిబ్బ చరిత్ర ప్రపంచంలో మరెవరికీ తెలియదని విన్నాను. కాని ఆయన ఆ చరిత్రను ప్రపంచానికి ఎందుకు అందజేయలేదో నాకర్థం కాలేదు.

నేను వీలు చేసుకుని ఆ పెద్దమనిషి దగ్గరికి వెళ్లాను. (ఈ మనిషి పేరు నేనిక్కడ బయట పెట్టక పోవటానికి కారణం ఆయన అలా కోరి వుండటమే). ఆయన చూడటానికే ఎనిమిదో శతాబ్దపు శాసనం రేకులాగా వున్నాడు. ఆయన ఇల్లు తాళపత్ర గ్రంథాల వాసన. దీనికి కారణం ఇంటినిండా తాళపత్ర గ్రంథాలే.

ఆయనకు నన్ను నేను ఎరుకపరుచుకున్న తరవాత "తనకు దిబ్బ చరిత్ర ఆమూలాగ్రం తెలుసునని విన్నాను. అది గ్రంథరూపంలో ఎందుకు ప్రచురించారుకాదు ?" అని నేనాయన నడిగాను.

గదినిండా తొక్కితే ఊరే తాళపత్రి గ్రింథాలు చూపి "ఇదంతా దిబ్బచరిత్రే. 67 తరాలుగా మావాళ్ళు తమకు తెలిసిన చరిత్రి యావత్తూ రాసిపెట్టారు. నేను ప్రభువు గారు కోరగా 'సంగ్రహ దిబ్బ చరిత్రి' అని 850 పేజీలు గల గ్రంథం ఒకటి రాశాను. 500 కాపీలు అచ్చు వేయించాను. 5 కాబోలు చెల్లాయి. మిగిలినవాటిని దూదిలో పెట్టి దిళ్ళు కుట్టించి అమ్మించాను" అన్నాడాయన.

"అంటే 13, 14 శతాబ్దాలుగా రాసిన తాళపత్రి గ్రింథాలన్నీ తమదగ్గర ఇంకా వున్నాయా ?" అన్నాను.

ఆయన నవ్వి "లేదు. మా ముత్తాతగారి తాతగారు అనేక పాతగ్రింథాలు శిథిలమైపోతూంటే వాటిని తిరగ రాశారు. ఈ తాళపత్రి గ్రింథాలలో 150 ఏళ్ళు మించిన వయసుగలది ఏదీలేదు. తిరగ రాసేటప్పుడు తొలి గ్రంథా లలో వుండిన భాషను కొన్ని కొన్నిచోట్ల మార్చవలసి వచ్చింది కూడా. క్రీస్తుశకం పన్నెండవ శతాబ్దందాకా 'దిబ్బ' అనేమాట వాడుకలోకి రాలేదు. తిప్పశబ్దమే వాడుక జరి గింది. తిప్పలు అనే నిత్య బహువచన ప్రియోగం తిప్ప శబ్దంనుంచే వచ్చిందని మా తాతగారు చెప్పగా నా చిన్న తనంలో విన్నాను" అన్నాడాయన.

"చరిత్రి ప్రికారం దిబ్బరాజ్యం స్థాపించిన దెవరు ?" అన్నాను.

"దాని విషయంలో ఎట్టిసందేమూ లేదు. శ్రీమన్మ హారాజ వరాహ నారసింహ తిప్పలుంగారు దిబ్బరాజ్య

వ్యవస్థాపకులు. సాక్షాద్విష్ణ్వంశ సంభూతుడైన ఆయనను ఆయన తల్లి మూడు సంవత్సరాలు గర్భాన ధరించి కన్నది. అందుచేతనే ఆయన తండ్రి గతించిన రెండున్నర సంవత్సరాలకు జన్మించాడు. అణిమాది సిద్ధులుగల ఒక కోయరాజు అదృశ్యరూపంలో ఒకనాడు వరహా నరసింహాదేవుడి తల్లి నిద్రించే మంచంమీద పడుకున్నాడట. మహాపతివ్రతా శిరోమణి అయిన ఆమెనుఅంటటం వాడితరం కాకపోయింది. అందుచేత మంచంమీద వాడికీ ఆమెకూ మధ్య ఒక అంగుళం మేర వాయుదేవుడు గోడగా స్తంభించి నిలబడ్డాడట. ఇంతలో ఆమెతండ్రి అక్కడికి వచ్చి; తన తపశ్శక్తిచేత అదృశ్యరూపంలోవున్న కోయరాజును చూసి శాపోదకం చేతబట్టేసరికి ఆ కోయరాజు ఆయన కాళ్ళపైబడి క్షమాపణ వేడి తన దారిన తాను వెళ్ళాడట. ఇది జరిగినట్టు తెలుసుకోగానే ఆ పతివ్రితా శిరోమణి తన గర్భస్థ శిశువును బయటికి రమ్మని ప్రార్థించిందట. అప్పటికే రెండు సంవత్సరాలకు పైగా గర్భనరకం అనుభవిస్తున్న శిశువు మూడేళ్ళు నిండగానే బయట పడ్డాడట" అన్నాడాయన.

"ఇది సమకాలికులు రాసిన విషయమే!" అన్నాను ఆశ్చర్యంతో.

"అవును. ఇది రాసిన మా పూర్వీకుడు వరాహా నారసింహా తిప్పకంటె రెండేళ్ళు పెద్దవాడు. మాతాత ముత్తాత గారు తిరిగ రాసేటప్పుడు ఏళ్ళసంఖ్యల్లో ఏమన్నా పొరపాటు పడ్డారా అని అనుమానం తగిలింది నాక్కూడా"

"తిప్పగారిని తల్లి మూడేళ్లు మోయటం గురించేనా?"

"అది ఒక్కటే కాదు. ఇంకా ఇతర తభావతులు కొన్ని వున్నాయి. మొదటి తిప్పకు పెళ్లినాటికి నాలుగేళ్ళ వయసుండేటట్టుగా సంవత్సరాల పేర్లివ్వబడ్డాయి. రక్తాక్షిలో ఆయన పుట్టాడు. ప్రభవలో ఆయనకు పెళ్లిఅయింది. పెళ్లి నాటికి ఆయనకు 64 ఏళ్ళనుకుందామా అంటే ఆయన అక్షయలో చనిపోయాడు. చనిపోయేటప్పటికి ఆయన వయసు 63 అనుకోవాలా?123 అనుకోవాలా?ఇవొక ధర్మసందేహం. మరొక ధర్మసందేహమేమంటే, పెళ్ళినాటికి ఆయన భార్య వయసు 28 ఏళ్ళులాగా కనిపిస్తుంది. నాలుగేళ్ళవాణ్ణి 28 ఏళ్ళదాని కిచ్చారా ? 28 ఏళ్ళదాకా ఆవిడ కెందుకు పెళ్లి కాలేదు ? ఇలాటి సందేహాలున్నాయి. వీటన్నిటికన్న గొప్ప సందేహమేమంటే ఆమెకు వివాహమైన మూడేళ్ళకే శుక్లలో ఆమెకు తొలి సంతానం కలిగింది. అప్పటికి తిప్ప ఏడేళ్ళవాడై వుండాలి. లేదా 67 ఏళ్ళవాడై వుండాలి. 67 ఏళ్ళవాడనుకుందామంటే, తిప్ప భార్య 15 వ ఏట 18 వ కుమారుణ్ణి కన్నది. అప్పటికి తిప్ప 94 ఏళ్ళవాడై వుండాలి"

"ఆనాటివాళ్ళ జవసత్వాలు మనం ఇవాళ ఊహించలేం" అన్నాను.

"నేనూ అదే అనుకున్నాను. కాని ఆమె పోయాక తిప్ప పదహారేళ్ళదాన్ని చేసుకుని తాను చచ్చినదాకా పిల్లల్ని కంటూనేవున్నాడు. అంటే తిప్ప 123 ఏళ్ళు బతకటమేగాక చివరదాకా పిల్లల్ని కంటూనే వున్నాడన్నమాట"

"మీరన్నట్టు మీతాతగారి ముత్తాతగారు పొరబడి సంవత్సరాలు తప్పు రాశారేమో ?"

"ఆయన గొప్ప జ్యోతిష గ్రంథం రాయకపోతే ఆ మాట అనుకోవాలిసిందే. తాళపత్రంలో ఏదైనా తప్పు లుంటే అవి మొదటి పత్రంలోనే అయి ఉండాలి. తిరగరాసి నప్పుడు దొర్లినవని నాకు తోచదు."

"అదే అయి ఉండవచ్చు."

"కాని తొలి గ్రంథంలో ఈ సంవత్సరాల పేర్లు తప్పిస్తే అనుమానాస్పదంగా కనిపించేది మరేదీ కనబడదు. ఎందుచేతనంటే తిప్ప మహారాజు అవక్ర పరాక్రమ చరిత్ర యావత్తూ గ్రంథంలో అత్యద్భుతంగా వివరించి ఉన్నది."

"ఆ చరిత్ర నాకు సంగ్రహంగా సెలవివ్వగలరా ?" అన్నాను.

"తిప్పకు మొదటి సంతానం— కుమార్తె— కలిగిన మరుసటి ఏడే ఒక వింతకల వచ్చింది. ఆ కలలో ఆయనకు తండ్రి ప్రత్యక్షమై, 'నాయనా, నీవు తూర్పు దిక్కుకు ఒంటరిగా ప్రయాణమై వెళితే అరణ్యంలో పరమేశ్వరుడు నీకు కోయదొర రూపంలో ప్రత్యక్షమవుతాడు. అతని సహాయంతో నువ్వు సమస్త దేశాలు జయించి చక్రవర్తి వవుతావు,' అని చెప్పాడట. ఈ కలవచ్చే నాటికి తిప్ప ఎనిమిదేళ్ళవాడు కావాలి, లేదా 68 ఏళ్ళవాడు కావాలి. నిద్ర లేస్తూనే అతను తల్లి వద్దకు పోయి ఆమె కాళ్ళకు నమస్కరించి 'అమ్మా, చక్రవర్తి కమ్మని ఆశీర్వదించు!' అని అడిగాట్ట.

తల్లి అతన్ని ఎత్తి ముద్దాడి, అలాగే ఆశీర్వదించిదట. 68 ఏళ్ళ వాణ్ణి తల్లి ఎత్తి ముద్దాడటం దురూహ్యం. అది పోనివ్వండి.

"ఇంతకూ ఆ కల నిజమయింది. కోయదొర తిప్పకు గొప్పగా స్వాగతమిచ్చి, అతను వచ్చిన పని తెలుసుకుని, 'నాయనా, నా కుమారుడి వంటి వాడవు. నీకు కావలసినంత రాజ్యం నేను గెలిచి పెడతాను' అన్నాడట. అడవిలో వుండే కోయలూ, బోయలూ, చెంచులూ, కిరాతులూ, కలిసి పశ్చిమ సముద్రంలాంటి సేనగా తయారై బయలుదేరి 20 యోజనాల నిడివిగల రాజ్యాన్ని సంపాదించి పెట్టారు. వారికి నాయకత్వం వహించిన కోయదొరను తిప్ప తన రాజ్యానికి సేనాపతిగా నియమించి మహావైభవంగా పట్టాభిషేకం చేసుకున్నాడు.

"ఈ విజయయాత్ర మూడేళ్ళు పట్టింది. ఈ సమయంలోనే తిప్ప రెండవ సంతానమైన చిన్న తిప్ప పుట్టాడు. ఆయనకూడా తండ్రిలాగే బహుదీర్ఘకాలం—రెండేళ్ళు—మాతృగర్భంలో వున్నాడు. తిప్ప అనంతరం సింహాసనం ఎక్కినవాడుకూడా ఈయనే.

"ఒక్కఏడు విరామం, మళ్ళీయుద్ధం. ఇది దక్షిణ దండయాత్ర. ఈ దండయాత్ర ఆరేళ్ళు పట్టింది. ఇది ముగిసే సరికి దిబ్బరాజ్యం అయిదింతలుగా విస్తరించింది. వింధ్యకు దక్షిణాన దిబ్బకు సాటిరాజ్యం లేకుండా పోయిందంటే అతిశయోక్తికాదు. దక్షిణ దండయాత్ర ముగిసేటప్పటికి నా అంచనా ప్రకారం తిప్పకు 18 ఏళ్ళు.

"టిప్పుకు 19 నిండక పూర్వమే ఒక విషాద సంఘుటన జరిగింది. టిప్పు తన సేనానాయకుడైన కోయదొరను తన మిద్దెమీదికి పిలిపించి నౌకర్ల చేత దారుణంగా హత్య చేయించాడు. కోయదొర నిజానికి టిప్పుకు రాజ్యం సంపాదించి పెట్టినవాడు. ఆ అహంకారంతో అతని కళ్ళు నెత్తికి వచ్చి స్వామిద్రోహం చెయ్య తలపెట్టాడేమో తెలియదు. టిప్పు తల్లీ, కోయదొరా కలిసి ఏదో కుట్ర చేసినట్టు టిప్పుకు తెలిసిందని ఒక వదంతి పుట్టింది. కోయ ప్రజల పరిపాలన విషయంలో టిప్పుకూ సేనానాయకుడికీ అభిప్రాయ భేదాలు వచ్చాయని మరొక వదంతి పుట్టింది.

"ఏమైనా కోయదొర హత్యమట్టుకు కొంత అల్లకల్లోలానికి దారితీసింది. టిప్పు సైన్యంలోగల కోయలు తిరుగుబాటు చేశారు. వారందరికీ టిప్పు విందుచేసి విషంపెట్టి చంపాడు. అది మొదలుకుని టిప్పు అరణ్యాలు, టిప్పు డొక్కలో శూలాలుగా పరిణమించాయి. వాళ్ళ బాధ పడలేక టిప్పు తన రాజధానికి పది యోజనాల మేరలో ఎక్కడా అరణ్యమన్నది లేకుండా చేశాడు. ఎన్నో కార్చిచ్చులు కృత్రిమంగా అంటించబడ్డాయి.

"టిప్పు అవలంబించిన రాజ్యాంగ నీతి అతి విచిత్రమైనది. ఆయన పరిపాలనకు ఒక్క చిల్లిగవ్వ వెచ్చించలేదు. దివాణంలో ఎవరికీ ఎన్నడూ జీతాలులేవు. పదవులుమాత్రమే ఉండేవి. ఎవరి హోదాకు తగినట్టు వారు సంపాదించుకోవలసినదే. ఎవడన్నా తన హోదాకు తగినట్టు జీవించటం

లేదని తెలిస్తే అసమర్థుడని వాణ్ణి పదవిలోనుంచి తొలగించే వాడు. ఈ అద్భుతమైన ఏర్పాటువల్ల రాజ్యాంగం కమాను బండిలాగ ఒడిదుడుకులు లేకుండా నడిచింది.

"తిప్ప తన సూక్ష్మబుద్ధిని మరొక విధంగా కూడా ప్రదర్శించాడు. 'పరధర్మో భయావహః' అని పెద్దలు చెప్పినప్పటికీ, సాధారణంగా మనుషులకు తమ ధర్మంమీదకన్నా పరమధర్మంమీదనే ఆసక్తి హెచ్చని సిద్ధాంతీకరించాడు. మనుషులు స్వధర్మం ఆలోచించేటప్పుడు దాని లోతుపాతులు ఆలోచిస్తారు. పరధర్మం ఆచరించేటప్పుడు స్వబుద్ధి ఉపయోగించరు. అందుచేత తిప్ప తన ప్రధానామాత్యుడుగా ఒక వణిక్పుత్రుణ్ణి పెట్టుకున్నాడు. సామంతులను ఎవరి ప్రదేశంలో వారిని ఉండనివ్వలేదు. వేరు భాషలూ, వేరు జాతులూగల చోట సామంతులను ఏర్పాటు చేశాడు. ఇలా చేయటంవల్ల దూరప్రాంతాల పరిపాలన సమర్థంగా సాగింది. ఎందుకంటే పాలకులకు ప్రజలపట్ల సానుభూతులుండేవికావు. వేరు వేరు ప్రాంతాల రక్షక భటులను ఏర్పాటు చేసేటప్పుడు వారిని ఇతర ప్రాంతాలనుంచి తెచ్చి వేయించాడు.

"నాకు అష్టోత్తరశత రక్షణాలున్నాయి,' అని తిప్ప ఒకానొక సందర్భంలో ఒక అరబ్బీ యాత్రీకుడితో అన్నాడని ప్రతీతి. ఇలాటివే ఆ రక్షణాలు.

"తిప్ప సామ్రాజ్య విస్తరణ ఒక విస్మయగాథ. తన 29 వ ఏడు మొదలుకుని 41 వ సంవత్సరందాకా ఆయన వెర్రిగా యుద్ధాలు చేశాడు. ఈ పన్నెండేళ్ళ కాలంలో

ఆయన నూటయాభై రాజ్యాలకు తక్కువలేకుండ తన రాజ్యంలో కలుపుకున్నాడు. ఈ యుద్ధాలలో తిప్పమీద ఓడిపోయిన ఒక రాజు ‘ఈ తిప్పకు యుద్ధశాస్త్రం ఏమీ తెలీదనుకోవాలో, లేక పూర్వం యుద్ధశాస్త్రాలు రచించినవారందరికన్నా ఇతడు బుద్ధిశాలి అనుకోవాలో నాకు తెలియటంలేదు,’ అన్నాడు—ఈనాటికీ ఈసందేహం సందేహంగానే ఉన్నది.

“ఎందుకంటే, తిప్ప వెయ్యిమంది సైనికులను పదివేలమంది సైనికులమీదికి ఉసికొలిపి గెలిచిన సమయాలున్నాయి. ముగ్గురు సైనికులను పంపి ఒక కోట పట్టుకున్న నిదర్శనం ఉన్నది. అచ్చగా ఆడ సైనికుల దళాన్ని ఉపయోగించి పెద్ద పెద్ద రాజ్యాలు గెలిచిన తరుణాలున్నాయి. మామూలుగా దిగ్విజయాలుసాగించిన వారెవ్వరూ ఎన్నడూ చేయని పనులు తిప్ప కొల్లలుగా చేశాడు. క్రియకు చెప్పుకోవలసిందేమిటంటే తిప్ప ఏ యుద్ధంలోనూ ఓడిపోలేదు. కనీసం అటువంటి పుకారుమాత్రం బాగా వ్యాపించింది. నా మటుకు నేను తిప్ప చాలాచోట్ల పరాజితుడైనాడనుకుంటాను. కానీ అతను చేసినది యుద్ధమే కానప్పుడు ఓటమి జరిగిందో లేదో ఎవరు చెప్పగలరు? పదిమంది సైనికులు ఒక కోట పట్టుకోవటానికి పోతారు. వారు ముట్టుకుంటే విజయం, పట్టుకోలేకపోతే మటుకు పరాజయంకాదు. తిప్పకు పరాజయం లేదనేది శత్రువులకొక మూఢవిశ్వాసమైపోయి ఎన్నోచోట్ల వాళ్లు యుద్ధం చెయ్యకుండానే లొంగిపోయారు.

"ఈ యుద్ధాలలో తిప్ప గెలవదగినంత దేశం గెలిచి అకస్మాత్తుగా బౌద్ధమతం పుచ్చుకున్నాడు. బౌద్ధసన్యాసులు వందలూ, వేలూ వచ్చి దిబ్బరాజ్యంమీద వాలారు. ప్రతి గ్రామంలోనూ వీళ్ళకోసం మఠాలూ, పాఠశాలలూ కట్టించబడ్డాయి? అహింసాతత్వం ఉద్ధరించబడింది. తన సామ్రాజ్యానికి భంగం రాకుండా ఉండటానికి ఈ పని చేశానని తిప్ప తన అవసానకాలంలో ఒప్పుకున్నాడు.

"బౌద్ధమతావలంబనతో యుద్ధాలు ముగిశాయి. కాని సామ్రాజ్య విస్తరణ ముగియలేదు. తిప్ప బుద్ధిసూక్ష్మతకు ఇంతకంటె మంచి ఉదాహరణ కనబడదు. ఆయన తన కింద లేని చిన్న చిన్న రాజులవద్దకు రాయబారులను పంపి, 'మీరు స్వతంత్రంగా ఉండగోరుతారా? లేక నారాజ్యంలో సామంతులుగా ఉండి రెండింతల ప్రాంతాన్ని ఏలగోరుతారా?' అని అడిగించాడు. పది గ్రామాలకు స్వతంత్ర రాజుగా ఉండటం మంచిదా, గ్రామాలమీద పెత్తనం చేయటం మంచిదా? ఎంతోమంది రాజులు సామంతులుగా ఉండటానికి ఒప్పుకున్నారు. అటువంటి వారికోసం పాత సామంతుల నెందరినో తిప్ప పదవీభ్రష్టులను చేశాడు. ఎవడైనా రాజు మొండికేసి తనకు సామంతుడు కావటానికి నిరాకరిస్తే వాడి రాజ్యంచుట్టూ ఉన్నవారికి పెద్ద ఆశలు పెట్టి వారిని తన సామంతులను చేసుకున్నాడు. ఇలాటి చక్రవ్యూహంలో చిక్కుకుపోయినవాడు కాలక్రమాన తమ రాజ్యాలను తిప్ప పరం చెయ్యక తప్పిందికాదు."

తిప్పనుగురించి వింటున్నకొద్దీ నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. "ఈనాటి సామ్రాజ్యవాదులూ, పారిశ్రామికులూ, భూతవైద్యులూ, కరణాలూ చేసేయుక్తులన్నీ ఆనాడే తిప్ప అమలుచేశాడన్నమాట!" అన్నాను.

"నిజంగా ఆశ్చర్యపడవలసినది ఇదేదీ కాదు, వేరే ఉంది," అన్నాడాయన.

"ఏమిటిది?" అన్నాను.

ఆయన, ఎవరన్నా వినిపోతారేమో నన్నట్టు, అటూ ఇటూ చూసి, రహస్యంగా, "తిప్ప ఆఖరురోజుల్లో పిచ్చితో చచ్చిపోయాడు," అన్నాడు.

"అందులో వింత ఏమిటి?" అన్నాను.

"మా పూర్వీకుడి మేనత్త కొడుకు రాజవైద్యుడు, తిప్ప మొదటినుంచీ పిచ్చివాడేనని ఆయన మా పూర్వీకుడితో చెప్పాట్ట. ఆ విషయం మా తాళపత్ర గ్రంథంలో స్పష్టంగా రాసివుంది" అన్నాడాయన.

పాతకోటకూ కొత్తకోటకూ మధ్య రెండుమైళ్ళ సూటిరోడ్డున్నది. ఇది తూర్పు పడమరలుగా ఉన్నది. పాతకోటనుంచి పడమరగావస్తుంటే, కొత్తకోట మూడుఫర్లాంగులుందనగా, గెస్టుహౌసునుంచి మ్యూజియంవెళ్ళే ఉత్తర దక్షిణాల అడ్డరోడ్డు తగులుతుంది. ఈరెండురోడ్లు కలిసేచోట పది అడుగుల ఎత్తుగల రాతిబొమ్మమీద ఉండే అయిదడుగుల కంచుపోత విగ్రహం దీనబాంధవకోటిరాయలది.

అమెరికాకు రాక్ ఫెల్లర్ ఎటువంటివాడో, ఇండియాకు జంషెడ్జీ తాతా యెటువంటివాడో, దిబ్బకు కోటిరాయలు అటువంటివాడు. దిబ్బరాజ్యంలో పారిశ్రామిక యుగానికి ఈయనే శంకుస్థాపన చేశాడు. 1876 లో ఈయన దిబ్బ నగరంలో మొట్టమొదటి ఫాక్టరీ కట్టాడు. క్రమంగా ఈయన చేతిమీదుగా 12 రకాల పరిశ్రమలు ఏర్పడ్డాయి. ఈయన దిబ్బకు చేసిన సేవను గుర్తించి, గతించిన మహారాజావారు ఈయనకు దీనబాంధవ బిరుదునిచ్చారు.

కోటిరాయలు దివాణంలో ఒక చిన్న ఉద్యోగి కొడుకు ఆట్టే చదువున్నవాడుకాదు. ఒక మిషనరీ దొరతో కలిగిన పరిచయంద్వారా ఆయనకు పరిశ్రమల ప్రాముఖ్యం తెలిసి వచ్చింది. వెంటనే ఇంగ్లండువెళ్ళి కొన్ని ఫాక్టరీలో కూలి చేసి పనితనం సంపాదించాడు. తరువాత స్వదేశానికి తిరిగి వచ్చి, దిబ్బలో ఒక ఫాక్టరీ నిర్మించటానికి మహాజావారి అనుమతి వేడాడు. మహారాజావారు నిరాకరించారు.

"మన ఆర్య నాగరికతకూ ఫాక్టరీలకూ పొత్తు కుదరదు. నా బొందెలో ఊపిరుండగా దిబ్బలో యంత్రాల మోత వినిపించటానికి వీలులేదు, అన్నారు మహారాజా వారు.

"యంత్రాలు ఆర్య నాగరికతకు వ్యతిరేకమైనవి కావు. పూర్వకాలంలో మనకు యంత్రాలుండేవి. మనం మన పరిశ్రమలను ఆర్యధర్మం ప్రకారం తప్పకుండా నడుపుదాం," అన్నాడు కోటిరాయలు.

రోజులు తరబడి చర్చించుకున్నారు. చివరకు ఎంతో

విచారంతో, అయిష్టంగా మహారాజా ఫ్యాక్టరీకి అనుమతి యిచ్చాడు.

మొదటి ఫ్యాక్టరీ తయారయింది. అందులో పని చెయ్యటానికి దిబ్బపౌరుడు ఒక్కడూ రాలేదు. ఎందుకు రావాలి? ఆనాటి దిబ్బల్లో అందరికీ ఇళ్ళున్నాయి. పని ఉన్నది. డబ్బు లేదు, నిజమే. కాని డబ్బుతో ఎవరికీ నిమిత్తం కూడా లేదు. జనసామాన్యం కష్టపడి పనులు చేసుకునేవారు. వారి అత్యవసరాలు తీరేవి. కోటిరాయలు కట్టించిన రాతి గోడల ఫ్యాక్టరీలో కూచుని పనిచేయవలసిన అవసరమేముందీ?

ఈ ఫ్యాక్టరీకి దిబ్బ ప్రజలు 'జైలు' అని పేరుపెట్టారు. ఆపేరు కొర్చిచులా పాకి, కాలక్రమాన ఖాయమైపోయింది. ఇవాళ కూడా, "జైలు ఎక్కడ?" అంటే ఎవరన్నా ఈ ఫ్యాక్టరీనే చూపిస్తారు!

కోటిరాయలు బ్రిటిష్ ప్రాంతంనుంచి కూలీలను తెచ్చి ఫ్యాక్టరీ నడిపాడు. వాళ్ళు అడుక్కు తినేవాళ్ళు. అలగాజనం. కూలీలుండటానికి కోటిరాయలు ఇళ్లు కట్టించాడు. వాళ్ళ కోసం స్టోరు పెట్టించాడు. వాళ్ళకు కూలికింద ఇచ్చినదంతా అద్దెకిందా, స్టోరుద్వారా తిరిగి రాబట్టాడు.

కోటిరాయలు చాలా డబ్బు చేస్తున్నాడనే వార్త పాక్కింది. దివాన్జీ ఆయనను పిలిపించి, "ఫ్యాక్టరీ పనికి గడువూ, గంటలూ లేవని విన్నాను. నాగరిక దేశాలలోలాగ పనిగంటలు నియమం ఎందుకు పాటించ కూడదూ?" అన్నాడు.

"దివాన్జీ, మీకు తెలియని దేముంది? ప్రతిపనీ తన కాల ప్రమాణాన్ని తానే నిర్ణయించుకుంటుంది, పనికి గంటలు నిర్ణయించటం ఆర్యధర్మంకాదు. శేరు బియ్యం పిండి విసరటానికి ఇంతకాలం పడుతుందనే లెక్క ఉంటుంది. వేళ అయిపోయిందని, మధ్యలో తిరగలి వదిపోయిన ఇల్లాలికి ఆ పనిమీద విముఖత్వం రాదా? మీరు చెప్పే నాగరిక దేశాలలో ఇలాటి విముఖత్వం పుట్టినాకనే కార్మికసంఘాలూ సమ్మెలూ వచ్చాయి. నేను బర్మింగ్‌హాంలో ఉండగా..."

కోటిరాయలు చెప్పినదంతా విని, దివాన్జీ, "సరే, ప్రస్తుతానికి ఇలాగే కానివ్వండి. కాని ఈవిషయంలో నేను పూర్తిగా మీతో ఏకీభవించినట్టు తలచవద్దు," అన్నాడు.

ఆ నెలలోనే దివాన్జీ కుమార్తె వివాహం జరిగినప్పుడు కోటిరాయలుగారు పెళ్ళికూతురు కిచ్చిన కానుక, రత్నాల హారం, మిగిలిన అన్ని కానుకలకంటె విలువైనదని చెప్పుకున్నారు. దివాన్జీని కొనేసుకున్నానని కోటిరాయలు అనుకుంటే చాలా పొరపాటుపడ్డాడు.

మరికొంత కాలానికి దివాన్జీ మహారాజావారితో, "మనం పరిశ్రమల రాబడి పన్ను అంటూ ఏదో ఒకటి విధించాలి," అన్నాడు.

"ఏ లెక్కన విధిస్తే బాగుంటుంది?" అన్నాడు మహారాజా.

"నూటకి మూడువంతున వేద్దామనుకుంటున్నాను."

"కోటిరాయలుతో మాట్లాడి చూడండి!"

దివాన్జీ కోటిరాయలును పిలిపించి మాట్లాడాడు. కోటిరాయలు మహారాజా దగ్గిరికి వెళ్ళి, "మహారాజా, ఏమిటీ అన్యాయం ?" అని అడిగాడు.

"పరిశ్రమల మీద పన్నుండటం, రివాజు కాదా ?" అన్నాడు మహారాజా.

"అభివృద్ధిమీద పన్నా ? నాగరికతమీద పన్నా ?" అన్నాడు కోటిరాయలు ఆశ్చర్యంగా.

ఆఖరుకు నూరింట ఒకటి వంతున కోటిరాయలు లాభాలమీద పన్ను విధించారు. ఈపన్ను తప్పించుకునేంటందుకు కోటిరాయలు ఇతర ఫాక్టరీలు కట్టసాగాడు.

అయితే ఆయన అభ్యుదయానికి మరొక పెద్ద అవాంతరం వచ్చింది. ఆయన ఫాక్టరీలో పనిచేసే కూలీలు, ఈ చాకిరీయే స్వంతాన చేసుకుని ఇంతకన్న స్వేచ్ఛగా బతకవచ్చునని కనిపెట్టారు. ఎక్కడబడితే అక్కడ తాటి చెట్లున్నాయి. కొట్టుకుంటే అడిగేవాడు లేడు. ఊరంతటా ఖాళీ స్థలాలున్నాయి. ఇల్లు వేసుకుంటే అడిగేవాడు లేడు. ఫాక్టరీలో పనిచేసే మగవాళ్ళకన్న పిళ్ళువిసిరీ, ధాన్యందంచీ, ఎవరి ఇళ్ళలోనైనా చాకిరీచేసి డబ్బు సంపాదించే ఆడవాళ్ళపని బాగున్నది. సగం కూలికి ఫాక్టరీలో పనిచేసే పిల్లకాయలు అనారోగ్యంగా, ఎదగకుండా ఉన్నారు. ఊళ్ళోగాలికి తిరిగే పిల్లలు ఉక్కుముక్కల్లాగా వున్నారు.

కార్మికులలో కొత్తఆలోచనలు బయలుదేరాయి.

వాళ్లు "జైలు" ఖాళీచేసి బయట ఇళ్ళు వేసుకుని బతక సాగారు.

కోటిరాయలు మహారాజా దర్శనం చేసుకున్నాడు.

"దివాణానికి బోలెడంత సొమ్ము పన్నురూపంలో చెల్లిస్తున్నాను. కాని దివాణంవారు నాపట్ల వహించిన వైఖరి చూస్తే నేనీపరిశ్రమలు దేశం బాగుకోసం కాక, నా బాగు కోసం నడుపుతున్నా ననుకుంటున్నట్టున్నది. "మహారాజా, నేను ధనంతో పుట్టలేదు. పొయ్యేటప్పుడు చిల్లిగవ్వ కూడా వెంట తీసుకుపోను. నాజీవితం ధారపోసి నడిపే ఈ పరిశ్రమ లను రక్షించి కాపాడవలసిందని ప్రార్థించే హక్కు నాకు లేదా?" అని అడిగాడు కోటిరాయలు కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమై.

"మీకు ఏవిధమైన రక్షణ కావాలి?" అని అడిగాడు మహారాజా.

"పారిశ్రామిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందాలంటే కొన్ని అభివృద్ధికరమైన శాసనాలు జరగాలి. నేను దివాణం అధికా రిని కాను. కాని నన్ను దివానునుచేస్తే, ప్రజలు ఎవరి అను మతీ లేకుండా ఎక్కడబడితేఅక్కడ ఇళ్ళు వేసుకునేటందుకు అనుమతించను. అది ఆర్థిక వ్యవస్థలో అరాచకాన్ని సూచి స్తుంది," అన్నాడు.

"దివాన్జీతో మాట్లాడి చూడండి!" అన్నాడు మహా రాజా.

కోటిరాయలు చెప్పిన శాసనానికి దివాన్జీ ససేమిరా సమ్మతించలేదు.

"అలాటి శాసనం చేస్తే నాకు మతిలేదనుకుంటారు. ఊరంతటా మైదానాలున్నాయి. జనం వాళ్ళ కాయకష్టంతో ఇళ్ళుకట్టుకుని నివసిస్తారు తప్పేమిటి?" అన్నాడాయన. కోటిరాయలు విచారంగా తలఊపి వెళ్ళిపోయాడు.

తరవాత కొద్దికాలానికి దిబ్బనగరంలో అనేకచోట్ల పేదవాళ్ళ గుడిసెలు పరసురామప్రీతి అయాయి. మరిమూడు నెలలకు మరొకతడవ అనేక ఇళ్ళు కాలిపోయాయి.

ఇదంతా ఎవడో చేస్తున్నాడని పుకారు పుట్టింది.

ఎవడో పొడుగాటివాడుట, తలవెనక్కు తిరిగి ఉంటుందిట. ఇళ్ళు అంటించి మరుక్షణం మాయమవుతాట్ట. వాణ్ణి నలుగురైదుగురు కళ్ళారా చూశామన్నారు. అందులో ఒకడు ఈ వింతవ్యక్తి కాకిగా మారి ఎగిరిపోగా కూడా చూశాట్ట!

ఎన్ని కట్టుదిట్టాలు ఏర్పాటు చేసినా కొంపలు కాలటం ఆగలేదు. కొన్ని ఇళ్ళలో జనం కూడా చచ్చారు.

కొద్దికాలానికి దివాన్జీయే చచ్చాడు. ఆయనకు వచ్చినది పెద్ద జబ్బని ఎవరూ అనుకోలేదు. కాని ఆయన వైద్యుడు మాత్రం మొదటినుంచీ ప్రాణాపాయం అంటూనే వచ్చాడు. చికిత్స చేసినకొద్దీ రోగం విషమించింది.

దివాన్జీ పదవి కోటిరాయలుకు సంక్రమించింది.

కోటిరాయలు దివాన్జీ కాబోతాడన్న వార్త పొక్కగానే కొందరు మిత్రులు అభినందించారు. "మరలు తిప్పుకునే నాకు రాజకీయా లెందుకు?" అన్నాడాయన.

కోటిరాయలు దివాన్జీ అయాక దిబ్బరాజ్యంలో కలిగిన అభివృద్ధి అత్యాశ్చర్యకరమైనది. దిబ్బను మొదటిసారిగా స్టేట్ రైల్వే ఏర్పడింది. విద్యుచ్ఛక్తి కేంద్రం ఏర్పడింది. సాయుధపోలీసులుఏర్పడ్డారు. ఇళ్ళుకట్టటానికి అనుమతులిచ్చే పద్ధతి ఏర్పడింది. మొట్టమొదటిసారిగా వీధుల్లో అడుక్కుతినేవాళ్లూ, ప్రొలిటేరియన్లని పిలవబడే అలగాజనమూ, ఫాక్టరీ ఉత్పత్తిచేసిన వికలాంగులూ కనిపించారు.

కోటిరాయలు పరిశ్రమలు వ్యాప్తిచెందాయి. కాని ఆయన ఫాక్టరీలలో గంటలు లేవు. కోటిరాయలకు రాబడి పన్ను లేదు. ఆయనపై పోటీగా పరిశ్రమలు స్థాపించటానికి కొందరు మార్వాడీలూ, గుజరాతీలూ యత్నించారు. కాని వారికి అనుమతి లభించలేదు.

కొందరు మొండివాళ్ళు దిబ్బ పొలిమేర అవతల ఫాక్టరీలు కట్టి పరిశ్రమలు నడిపి సరుకులు దిబ్బలో పోటీధరలతో అమ్మాలని ప్రయత్నించారు. ఈ ప్రయత్నాలను భగ్నం చెయ్యటానికి కోటిరాయలు దివాణం సొమ్మునుంచి నీళ్ళలాగా ఖర్చుచేశాడు.

పారిశ్రామికుడుగా కోటిరాయలు ఏపాటి దక్షత గలవాడన్న విషయంలో అభిప్రాయభేదాలు లేకపోలేదు. ఆయన దిబ్బ పారిశ్రామిక యుగకర్త అన్నది గుర్తించి తీరాలనీ, పాశ్చాత్య దేశాలలో తొలి పారిశ్రామికులు సాధించిన విజయాలకు ఆయన విజయాలు ఏమాత్రం తీసిపోవనీ కొందరు చరిత్రకారు లంటారు. తనకు పోటీయే లేని తరుణంలో,

ఫాక్టరీ చట్టమన్నది లేని పరిస్థితుల్లో, కార్మికుల ఐక్యప్రతిఘటన అన్నది మచ్చుకైనా లేనప్పుడు, దోపిడీలూ, హత్యలూ, మొదలుగా గల అవాచ్యాలన్నీ చేసికూడా, పొలిమేర అవతల గల పరిశ్రమలతో పోటీ చెయ్యలేకపోయినాడు; ఆయన కూడా ఒక పారిశ్రామికుడేనా అని కొందరంటారు. ఈరెండు విరుద్ధాభిప్రాయాల మధ్యా నిజం తేల్చటం కష్టం.

రాజకీయంగా కోటిరాయలు నికరమైన దేశభక్తుడవటానికి సందేహంలేదు. భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటం జరిగిన కాలంలో, కాంగ్రెసు నాయకులు దిబ్బకు రావటం తటస్థించినట్టయితే వారిని వెంటనే అరెస్టుచేయించి బ్రిటిష్ పోలీసుల వశపరచి, స్వాతంత్ర్యోద్యమం అవిచ్ఛిన్నంగా సాగటానికి తోడ్పడ్డాడు. దిబ్బలో చెదురుగా సత్యాగ్రహాలుజరిగినప్పుడు సత్యాగ్రహులనూ, వారిదగ్గిర బంధువులనూ కూడా ఖైదు చేయించి, బ్రిటిష్ పెత్తందార్ల ద్వారా సంస్థాన శాంతికి భంగం కలగకుండా చూశాడు. దిబ్బలో తొలిరాష్ట్రీయ స్వయంసేవాదళం ఏర్పాటయినప్పుడు, 94 ఏళ్ళ వయస్సులో కూడా ఆయన స్వయంసేవకులవిన్యాసాలు సందర్శించి, 'దేశం యొక్క భవిష్యత్తు మీపైనేఉన్నది,' అని ఆశీర్వదించాడు.

కోటిరాయలు మరణం దిబ్బకు పెద్దదెబ్బ. దిబ్బ పరిశ్రమలను గురించి ఈనాడు చెప్పుకునేవాడు లేడు. కార్మిక సంఘాలూ ఆందోళనా హెచ్చుగాఉంది. నానాటికి దిబ్బ రాబడి పడిపోతోంది. ఫాక్టరీ ఆక్టు దిబ్బలోకూడా అమలులోకి వచ్చింది. కోటిరాయలు వేటిని నిరోధించటానికి తన యావచ్ఛక్తులూ ధారపోశాడో అవల్లా ఈనాడువచ్చేశాయి.

ఇటీసల దిబ్బకు వచ్చిన పాశ్చాత్య ఆర్థిక నిపుణుల బృందంతో ఒకదిబ్బ విలేఖరి మాట్లాడగా, ఒక నిపుణుడు, "మీ కోటిరాయలుకు ఆర్థిక పరిజ్ఞానం సున్నా! దిబ్బ అభివృద్ధికావటానికి ఒకటే ఉపాయం. వీధులన్నీ దున్ని పంటలు పండించండి. అంతకన్న దిబ్బకు—ఆమాటనువస్తే ఆగ్నేయాసియాకు భవిష్యత్తు లేదు." అన్నాడుట.